Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:1-224411-p0001-7

Im 3726
S

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:1-224411-p0002-3

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:1-224411-p0003-8

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:1-224411-p0004-4

KÖN: FRIEDR: UNIVERSITAET ZU HALLE.

מציאת
הבורא
בשנת תצ"ז

HENR. CHRIST. IMMAN. FROMMANNI

PROBATIO QUOD SIT DEUS JUDAICOGERMANICE

SEORSUM RECUDI CURAUIT

IO. HENR. CALLENBERG
Phil. Prof. Ord.

HALAE
In typographia Instituti Judaic
CIↃ IↃ CC XXXVII.

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:1-224411-p0005-0

דאש עצם פֿון הקב"ה כביכול · אונ' זייני מדות
קענן מיר בני אדם ניכט זעהן · וויא דען הטי'
שמות ל"ג זעלבשט גזאגט · כי לא יראני האדם
וחי: איר וויסן אונ' זעהן וואול דאש קיין גופֿי
אויך קיינה גלייכהייט פֿון איינם נוף דא זייא ·
ממילא קענן איר שליסן · וויל ניכטש פֿון
גשמיות דא איזט · זא איז אליש אן אים
רוחניות זיין מלא כל הארץ כבודו: אבר איר
וויסן ווייטר ניכטש אונ' קענן אויך ניכטש זעהן ·
וויל אליש רוחניות איזט: פֿאר דאז אנדרי
איזט בפֿרט דיא גבורה אונ' נצח פֿון כביכול אונ'
זיין אלהות און זיכטבאר: אבר וויל ער זאגן
דיזש אליש איזט נאך קיין פתרון פה פֿאר דיא
כופרים בעקר אונ' פושעים גמורים · דען אלי
דיא דינגי · וועלכֿי אן אים און זיכטבאר זיין
דיא ווערדן פֿון ערשטאפֿונג דער וועלט אונ' אן
דען מעשי בראשית נעמליך אן אלן בריאות אונ'
קרעאטורן גנונגזאם ערזעהן אונ' ערקענט:
דען וואז עטוואש געמאכט איזט · דא מוז
אויך איינר געוועזן זיין דער עש געמאכט האט:
למשל ווען איינר איין שין כלי זיכט · זא דענקט
ער אלז באלד אין זיינם גמיט אויף דען בעל
מלאכה · דער איין זאלך שין כלי געמאכט האט:
נון זיין יוא זא פֿיל שיני אונ' קעשטליכי בריאות
אין דעם עולם · דיא מיט זאלכר חכמה אונ'
תבונה

תבונה גמאכט זיין · דאש ווען מאן עש רעכט
בטראכטיט אין גאנץ נבהל ומשתומם ווערדן
מוז · פשיטא אוז דא נויט ווענדיג איין גרויסר
אונ' הערליכר בעל מלאכה מוז אוזן פֿר האנדן
זיין: דען ווען אין נור דיא ערד בטראכטיט ·
אונ' ברענקט דש זיא · וויא דיא חכמי התכונה
אויש גרעכנט האבן בערך פֿינף טויזנד אונ' פֿיר
הונדרט מייל לאנג אייזט אונ' דא צו רונד וויא
איין קויל · אונ' האט נאך דאז ים הגדול נעבשט
אנדרי גרויסי בעך אין זיך · אונ' וויל זיא רונד
אייזט אונ' דאז ים הגדול אין זיך האט · זוא קאן
זיא ניכט אויף רעק ים אויף ליגן אונ' אלזוא
טויאן · וויא דיא עמי הארצות אונ' האמן עס
איינן · זונדרן זיא הענגט נור אלזוא אין דער
לופֿט אויף ניכטש ווארובר זיך טוין איוב האט
אתאוי גוועזן · ווען ער אין סימן כ"ו פסוק ז'
גזאגט פֿון הקב"ה · תולה ארץ על בלימה · ער
הענגט דיא ערדי אויף ניכטש · ווען אין אלזוא
דייזט ברענקט זוא קאן אין יוא ניכט אויף הערין
אום זיך גנוג דריבר צו פֿר וואונדרן · וויא דאך
איינה זאלכי גרויסה משא טון זוא איינה לאנגי
צייט אין דער לופֿט הרום שוועבט · וויא דאך
דאז ים הגדול דרינן בלייבט · אונ' אנדרי פלאצים
מער : ניכט אין אבר איין ווינג איבר זיך אונ'
בטראכטיט אונטר אין שטערנן אונ' מזלות נור

דיא זון · זומ אוז אן נאך מעהר פֿמר פֿר
וומונדרונג מטתומט ווערדן · דען ערשטליך
קמן מן זעהן דמש זימ מויך רונד זייא וויא דימ
ערדי · פֿמרט מנדרי ספירט מן דמש זימ ניכֿט
נור דען גמנצן ערד בוירן בלייכֿטיט · זונדרן
מויך ערוומרמט · מונ׳ מיזט דימ חמימה זומ
גרויט דימ זיך פֿון מיר מתפשט מיזט · דמש
ווען דימ גמנצי ערד מיין וומלד ווערי · מונ׳ מן
מין מויך מיין אמל מן צינדטי זומ ווירד דמך מלי
דימ היץ ממש וויא ניכֿט דמ געגן צו רעכֿנן
זיין : פֿמרט דריטי המבן דימ חכמי התשבורת
מונ׳ חכמי המחקר מיט ראיות גמורות קלמר
בוויזן · דמ דימ זון נמך מער מלז הונדרט אמל
גרעטר זייא מלז דימ ערד · מונ׳ מויך דימ
מייסטן מזלות זיין גרעטר וויא דימ ערד : ווען
מן נון ברענקט דמש זומ מיינה גרויסה קוגל פֿון
כמה וכמה אלפים מיילן גרויס · דימ דמ מיז
וויא מיין תהום פֿון פֿיימר טוין כמה וכמה
אלפים שנה מלי טמג מום דימ ערד הרום
לויפֿט · וומ מין דער לופֿט טוועבט · מונ׳ דמך
כסדר בלייבט · מוז מן גוויט ביראה ופחד מורה
זיין מונ׳ זמגן · דמז מוז מיין גרויטר מונ׳
מלמעכֿטיגר טעפֿפֿר זיין · דער זמלכֿי גרויסי
מונ׳ וומונדרליכֿי זמכֿן המט פֿועל גוועזן · צו
גטווייגן זומ פֿיל שטערן · דמ מימר מיינר מיבר

דען

דען אנדרן איזט אד לאין מספר : דאך וואס
האט מן ניטיג אונטר זיך אדר איבר זיך צו זעהן·
ווען דער בן אדם נור זיך זעלבסט אן זעהט· אונ׳
בטראכֿטיט דיא גלידר אן זיינם גוף· פֿינדט
ער זא פֿיל פלאיס· דאס ער זיא אלי ניכֿט גנוג
ערצילן קענטי· ווען ער אויך פֿיל טויזנד יאהר
לעבן זאלטי: וויא וואונדרליך איזט ניכֿט דאז
אויג גמאכֿט· דאס מן דא דורך זעהן זאל· וויא
וואונדרבארליך איזט ניכֿט דאז אויר גמאכֿט צו
הערן· וויא וואונדרבארליך זיין דאך אלי אברים
אונ׳ בני מעים· דאס מן ביליך זאגן מוז וויא
דהמ״עה ברכי נפשי את ה׳ וכל קרבי את שם
קדשו: גיט מן ווייטר אונ׳ בדענקט דיא פֿילהייט
פֿון דען קרעאטורן· זא וואהל אויף דער יבשה
פֿון בהמות פֿון חיות· פֿון עופות אונ׳ פֿון שרצים·
אלז אויך זונדרליך אין דעם ים· אונ׳ בטראכֿטיט
וויא זא פֿיל מינים פֿון ששת ימי בראשית אן
זיין ערהאלטן װארדן אין דעם עולם· דאס
קיינס דא פֿון אונטר גיט אדר פֿר דערבט·
זונדרן איין איקליכֿס מין איזט ווידר זיינס גלייכֿן
אוליר· דא מוז יא שליסן· דאס דער יעניגי·
וועלכֿר דאז אליס זא בשאפֿן אונ׳ גאורדנט
האט נויט ווענדיג איביגליך זיין· אונ׳ זיינה
גרויסה מאכֿט מוז אויך איביג אונ׳ בשטענדיג
ליך ווערדן· וייל זיינה גשעפֿטי אויך אימר

פֿארט דויארן · דא הין געגן דאז יעניגי וואש
איין בן אדם מאכֿט באלד פֿר דארבן ווירד · אונ׳
גאר אויף הערט צו זיין: אונ׳ דיזש אליש האבן
דיא חכמי אומות העולם וואול ערקענט · דרום
האבן זיא אויך בעל כרחם מודה זיין אונז דאש
איין בורא עולם זייא · דער אליש אויש גאר
ניכֿטש בשאפֿן האט · וויא יענר פֿילוסוף אונטר
דען יונים אין איינם ספר פֿון מציאת השם
בלשון יון אלזוא גשריבן האט · דיזש · נעמליך
דאש איין גאט זייא · ערקענן מיר אויש זיינן
ווערקן פֿון ערשאפֿונג דער וועלט · אונ׳ זייני
אלמעכֿטיגקייט · וועלכֿי אן זיכֿטבארליך איזט ·
בגרייפֿן מיר אויש זיינן ווערקן · אויש מעשי
בראשית אויש דער גרויסן ערד · לבנה · אונ׳
אויש דער גרויסן זון · נעבשט דען אנדרן
מזלות: דעשט גלייכֿן טרייבט אויך איין
אנדרר · אויש דער גרויסהייט אונ׳ אויש דער
שינהייט פֿון דען קרעאטורן · קאן אן לייכֿט
ערקענן · ווער איר שעפֿפֿר זייא · אונ׳ וואש
דאז פֿאר איינר זיין מוז: גלייך וויא אבר כל
העולם איינן זאלכֿן בן אדם פֿאר דען גרעשטן
שוטה אונ׳ פתי · יא גאר פֿאר משוגע האלטן
ווירד · דער דא פֿון איינם קונשט שטיק למשל
פֿון איינר אוהר · אן וועלכֿר אליש כסדר גמאכֿט
איזט · אונ׳ דיא אויך כסדר גיט · זאגן וואלטי ·

דאש זיא זא במקרה פֿון זיך זעלבסט פֿון
אפֿעהר געוואָרדן איזט · אלזוא אונ' נאך אער
אוז דער בן אדם גוויש איין טוטה אונ' גאנץ
אבּולבּן אים קאפּף זיין · דער דא פֿאר געבן
וואלטי · דאש למשל דיא זון אונ' לבנה נעבסט
דען אנדרן כוכבים אונ' מזלות · וועלכי טון פֿון
פֿילן טויזנד יאהר הער זא כסדר הרום גין ·
דש איין פלא איזט · זא ווערן פֿון זיך זעלבסט
במקרה געוואָרדן · אונ' אויך זא במקרה אירן
סדר אונ' הוק האלטן · דאש איין וואונדר איזט ·
אנדרי נפלאות צו געשוויגן: אלזוא האט אויך
דער פֿילוסוף פלאטינוס · איין גוי · מודה
געוועזן · ווען ער געשריבן האט מיט דיזן וואָרטן ·
עש איזט נאריש צו זאגן · אונ' קאן אויך פֿון
קיינם אנדרן אלז פֿון איינם דער קיין שכל אונ'
תבונה האט געזאגט ווערדן · דאש נעמליך דיא
וועלט במקרה פֿון זיך זעלבסט העט געקומן זייא
וכו' : וויל נון דעם אלזוא איזט · דאש אונ
הק"בה כביכול מיט אלן זיינן מדות אויש דען
דינגן · דיא ער בשאפֿן האט · ערזעהן אונ'
ערקענן אוז · אויב אין גלייך אים זעלבסט
כביכול ניכט זעהן קאן · וועלכש אויך דיא חכמי
הגויים זעלבסט האבן מודה געוועזן · ממילא
פֿאלגט דארויש · דאש דיא כופרים בעקר אונ'
אנדרי רשעים קיין בתחון פה ווערדן ביום
הדין

דרין האבן קענן · אין דעם איין הקב״ה אויגן
אויכן אונ׳ פֿרשטאנד געגעבן האט אליס צו פריבֿן
דען אויב זיא גלייך השי׳ זעלבסט ניכֿט געזעהן
האבן · האבן זיא דאך זוא פֿיל דינגי געזעהן ·
דיא פֿון אים געמאכֿט אונ׳ געשאפֿן זיין : וואו נון
עטוואס געמאכֿט איזט · אזו אויך איינר זיין
דער עס געמאכֿט · וויא טוין געזאגט איזט :
אונ׳ דא קיין מענש אין עולם געפֿונדן ווירד · דער
זוא מבֿולבֿל הדעת וועריי · דש ער ניכֿט עהיר
וואלטי מאמין זיין · דש איין מאן דיזס אדר
יענס קינסטליכֿי כלי געמאכֿט האט · ביז ער
דען זעלביגן מאן זעלבסט געזעהן העט · פֿיל
ווייניגר זאלטי זיך איין בעל שכל · דער גלייכֿן
דער רובֿ כופֿרים זיין וואלן · אונטרשטין
מסופק צו זיין אן מציאת הבורא אונ׳ מנהיג
העולם בהשגחתו · וייל אן דען בורא זעלבסט
ניכֿט זעהן קאן · דא אן עס דאך גנוגזאם
אויס דער גאנצן וועלט · אונ׳ אויס דעם וואס
דרינן איזט · ובפֿרט איין איקליכֿר אויס
זיך זעלבסט זעהן אונ׳ טאסן
קאן :

* (ס) *

*

Nf. 1.

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:1-224411-p0013-4

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:1-224411-p0014-9

KÖN: FRIEDR: UNIVERSITAET ZU HALLE.

מציאת
הבורא
בשנת תצ"ז

HENR. CHRIST. IMMAN.
FROMMANNI

PROBATIO
QUOD SIT
DEUS
JUDAICOGERMANICE

SEORSUM RECUDI
CURAUIT
IO. HENR. CALLENBERG
Phil. Prof. Ord.

HALAE
In typographia Inſtituti Judaic
CIↃ IↃ CC XXXVII.

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:1-224411-p0015-5
DFG